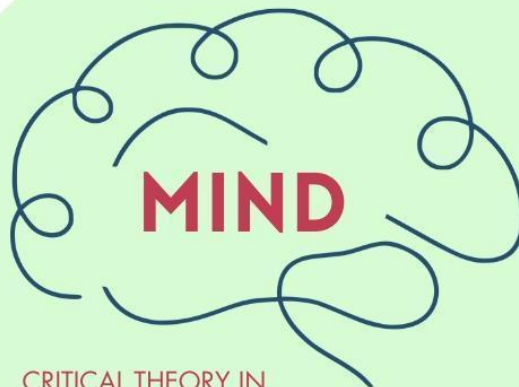

IO2. Izvršno izvješće o programima i dokumentima obrazovanja odraslih

AUTORI

KOORDINATORI: ARŪNAS BĖKŠTA,
VILIJA LUKOŠŪNIENĖ

ISTRAŽIVAČKI TIM: ARŪNAS BĖKŠTA,
VILIJA LUKOŠŪNIENĖ, SARMITE
PILATE, INGRĪDA MURAŠKOVSKA,
GEORGIANA PASCU, DIANA DUMITRU,
SANJA ČOP, IVANA ROSANDIĆ

CRITICAL THEORY IN
ADULT EDUCATION PRACTICE:
EMPOWERMENT FOR CRITICAL ACTIONS

IO2. Izvršno izvješće o programima i dokumentima obrazovanja odraslih.

Sadržaj

Uvod	3
I. Međunarodna dokumentacija	3
1.1. Kritičko razmišljanje i dezinformacije	3
1.2. Kritičko razmišljanje i aktivno građanstvo	4
1.3. Kritičko razmišljanje, vještine i kompetencije	5
1.4. Okvir kompetencija kritičkog razmišljanja izveden iz Preporuke EU o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje	5
II. Nacionalno zakonodavstvo i politički dokumenti	6
II.1. Nacionalno zakonodavstvo	6
II.2. Politički dokumenti	6
III. Programi i projekti	9
3.1. EU projekti o KR	9
3.2. Programi obuke za KR	11
3.3. Teme projekata i programa obuke o KR-u	11
Zaključak	14

Uvod

Analiza dokumenata o obrazovanju odraslih, postojećih programa i praksi s fokusom na kritičko razmišljanje (u nastavku - KR) u svakoj zemlji pruža realan prikaz situacije i daje naznaku na što se treba usredotočiti pri razvoju praktičnih alata.

Izvršno izvješće o programima i dokumentima za obrazovanje odraslih sastoji se od 3 poglavlja: I. Međunarodna dokumentacija, II. Nacionalno zakonodavstvo, III. Programi i projekti osposobljavanja i usavršavanja.

Analizom međunarodnih dokumenata daje se opći pregled aktualnih političkih promišljanja na europskoj i svjetskoj političkoj razini o pitanju kritičkog razmišljanja i važnosti njegovog razvoja u društvu te o njegovoj ulozi u obrazovanju odraslih.

Analiza nacionalnog zakonodavstva prikazuje kako političari na nacionalnoj razini odražavaju pitanje kritičkog razmišljanja i kako ideje pretvaraju u djela.

Analiza programa i projekata osposobljavanja i usavršavanja daje konkretne informacije i ideje za kreiranje univerzalnog modela razvoja KR među odraslima u neformalnom obrazovanju.

I. Međunarodna dokumentacija

1.1. Kritičko razmišljanje i dezinformacije

Dokumenti EU koji se bave KR-em prepoznaju ga kao glavni instrument za borbu protiv dezinformacija, koje se smatraju glavnom prijetnjom društvu.

Kodeks prakse o dezinformacijama¹ iz 2022. ističe da je "izloženost građana dezinformacijama velikih razmjera, uključujući zavaravajuće ili izravno lažne informacije, veliki izazov za Europu" i da "naša otvorena demokratska društva ovise o javnim raspravama koje omogućuju dobro- informiranim građanima da svoju volju izraze kroz slobodne i poštene političke procese".

S druge strane, temeljna prava moraju se u potpunosti poštovati u svim aktivnostima koje se poduzimaju u borbi protiv dezinformacija, a zemlje bi trebale imati na umu temeljno pravo slobode izražavanja, slobodu informacija i privatnost, kao i ravnotežu koja se mora uspostaviti između zaštite temeljnih prava i poduzimanja učinkovitih aktivnosti za ograničavanje širenja i utjecaja inače zakonitog sadržaja.

¹ The 2022 Code of Practice on Disinformation.

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation>.

1.2. Kritičko razmišljanje i aktivno građanstvo

ZAKLJUČCI VIJEĆA od 30. svibnja 2016. o razvoju medijske pismenosti i KR-a kroz obrazovanje i osposobljavanje² smatraju KR ključnom kompetencijom u razvoju medijske pismenosti kao i za aktivno sudjelovanje u građanskom životu.

Medijska pismenost – to jest, svi tehnički, kognitivni, društveni, građanski i kreativni kapaciteti koji nam omogućuju pristup i kritičko razumijevanje i interakciju s tradicionalnim i novim oblicima medija – sve je važnija. Usko je povezana s aktivnim angažmanom u demokratskom životu, s građanstvom i sposobnošću kritičkog i neovisnog prosuđivanja, kao i promišljanja o vlastitim postupcima, te stoga može poboljšati otpornost mladih ljudi na ekstremističke poruke i dezinformacije.

Medijska pismenost – povezana s pismenošću i komunikacijskim vještinama općenito – također uključuje druge ključne kompetencije, osobito društvene i građanske kompetencije koje imaju jasnu vezu s kritičkim mišljenjem, osiguravajući da ljudi mogu cijeniti različitost i poštivati stajališta i vrijednosti drugih, ali i kulturnu svijest i izražavanje koji su poduprti sposobnošću povezivanja vlastitog načina izražavanja stajališta sa stajalištima drugih, uključujući one s različitim kulturnim pozadinama.

Što se tiče obrazovanja odraslih, dokument poziva države članice da:

- *Nastoje povećati razine digitalne kompetencije među polaznicima svih dobi, u perspektivi cjeloživotnog učenja, kao važan preduvjet za jačanje njihove sposobnosti da aktivno sudjeluju u demokratskom životu naših modernih društava, kao i za povećanje njihove zapošljivosti.*
- *Poticati društveno sigurna okruženja za učenje, online i offline, u kojima se može otvoreno raspravljati o kontroverznim pitanjima i očuvati sloboda govora, te osnažiti nastavno osoblje da započne i moderira takve rasprave.*

Globalno izvješće o učenju i obrazovanju (GRALE) (GRALE 5, 2022). UNESCO Institut za cjeloživotno učenje³ usredotočen je na građansko obrazovanje.

GRALE 5 smatra da se građansko obrazovanje može promatrati kao prirodni nastavak 'građanskog obrazovanja'; to jest, znanje i kritičko razumijevanje građanskih prava i odgovornosti, njegovanje građanskih, društvenih, ekonomskih i političkih vrlina te sposobnost uključivanja u transformativni dijalog, pregovore i interakcije.

Ovo izvješće prepoznaje važnost uloge obrazovanja odraslih u obrazovanju stanovništva te poziva na profesionalizaciju edukatora odraslih i kvalitetu obrazovanja:

² COUNCIL CONCLUSIONS of 30 May 2016 on developing media literacy and critical thinking through education and training.

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/05/30/eycs-conclusions-developing-media-literacy/>

³ Global report on adult learning and education (GRALE) (GRALE 5, 2022). UNESCO Institute of Lifelong Learning. <https://www.uil.unesco.org/en/adult-education/global-report-grale>

Profesionalizacija i osposobljavanje predavača neraskidivo je povezana s pitanjem kvalitete obrazovanja. <...> Glavna uloga predavača je da bude vodič i facilitator, potičući polaznike da se uključe u kritičko istraživanje i podupiru razvoj znanja, vještina, vrijednosti i stavova koji promiču pozitivne osobne i društvene promjene.' Imaju ključnu ulogu u stvaranju okruženja za građansko obrazovanje koje je sigurno, uključivo i učinkovito, te bi se njihova profesionalizacija trebala razvijati u skladu s tim, posebno u pogledu angažmana marginaliziranih i zapostavljenih skupina.

1.3. Kritičko razmišljanje, vještine i kompetencije

Europska agenda vještina 2020.⁴ u Akciji 6: Vještine za podršku dvostrukoj tranziciji naglašava da „osim tehničkih vještina, tržište rada sve više treba transverzalne vještine poput zajedničkog rada, kritičkog razmišljanja i kreativnog rješavanja problema. <...>. Iako škole imaju svoju ulogu, one se često razvijaju izvan formalnog učenja, na poslu i tijekom života.”

Preporuka EU-a o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje (2018.)⁵ skreće pozornost na činjenicu da se ključne kompetencije razvijaju tijekom cijelog života, kroz formalno, neformalno i informalno učenje u različitim okruženjima, uključujući obitelj, školu, radno mjesto, susjedstvo i druge zajednice.

Važno je istaknuti da su vještine kao što su KR, rješavanje problema, timski rad, komunikacija, kreativnost, pregovaranje, analitičke i interkulturalne vještine ugrađene u ključne kompetencije.

Ovo su osam ključnih kompetencija:

- Kompetencija pismenosti
- Višejezična kompetencija
- Matematička kompetencija i kompetencija u znanosti, tehnologiji i inženjerstvu
- Digitalna kompetencija
- Osobna, društvena kompetencija i kompetencija učenja kako učiti
- Građanska kompetencija
- Poduzetnička kompetencija
- Kulturna svijest i sposobnost izražavanja

⁴ European skills agenda 2020.

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=9723&furtherNews=yes#navItem-1>

⁵ EU Recommendation on key competences for lifelong learning .May 2018.

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/297a33c8-a1f3-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en>

1.4. Okvir kompetencija kritičkog razmišljanja izveden iz Preporuke EU o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje

Svaka od osam kompetencija sadrži podkompetencije o KR-u. Spajajući ih zajedno možemo sastaviti opći okvir kompetencija KR:

- *Sposobnost procjene i rada s informacijama. Pojedinci bi trebali zauzeti kritički pristup valjanosti, pouzdanosti i utjecaju informacija i podataka koji su dostupni digitalnim sredstvima i trebali bi biti svjesni pravnih i etičkih načela uključenih u korištenje digitalnih tehnologija.*
- *Refleksivan i kritičan, ali znatiželjan, otvoren i dalekovidan stav prema evoluciji digitalnih tehnologija.*
- *Kritičko razumijevanje glavnih zbivanja u nacionalnoj, europskoj i svjetskoj povijesti.*
- *Poznavanje temeljnih pojmova i pojava vezanih uz pojedince, skupine, radne organizacije, društvo, gospodarstvo i kulturu.*
- *Integrirane vještine rješavanja problema kao i vještine razvijanja argumenata i konstruktivnog sudjelovanja u aktivnostima zajednice, kao i donošenju odluka na svim razinama, od lokalne i nacionalne do europske i međunarodne razine.*
- *Sposobnost djelovanja prema prilikama i idejama, te njihovo kreativno pretvaranje u vrijednosti za druge.*
- *Preuzimanje inicijative i ustrajnost te sposobnost suradnje kako bi se planirali i kako bi se upravljalo projektima koji imaju kulturnu, društvenu ili financijsku vrijednost.*

II. Nacionalno zakonodavstvo i politički dokumenti

Radna hipoteza u vezi s pojavom KR-a u bilo kojem obrazovnom zakonodavstvu bila je da se ono može spomenuti u odjeljcima koji opisuju obrazovne ciljeve i načela. Drugi izvor informacija su dokumenti strateške politike koji bi eventualno mogli opisati nužnost razvoja KR-a i civilnog društva.

Nažalost, državne institucije i institucije lokalne samouprave ne vide važnost KR-a građana kao važnog alata za razvoj civilnog društva. KR je ključno za analizu procesa u samom društvu: „Građanska kompetencija je sposobnost da se ponašate kao odgovorni građani i da u potpunosti sudjelujete u građanskom i društvenom životu, na temelju razumijevanja društvenih, ekonomskih, pravnih i političkih koncepata i struktura, kao i globalni razvoj i održivost..”⁶

II.1. Nacionalno zakonodavstvo

1. Nacionalno zakonodavstvo Latvije i Litve o obrazovanju ili o obrazovanju odraslih ne spominje KR niti kao cilj obrazovanja niti kao načelo obrazovanja.

⁶ EU Recommendation on key competences for lifelong learning in May 2018.

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/297a33c8-a1f3-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en>

2. U Hrvatskoj se KR pojavljuje u Zakonu o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru⁷ koji opisuje razine ishoda učenja.
3. Iako se u Rumunjskoj KR naziva bitnom kompetencijom u različitim nacionalnim strategijama i uvedeno je u zakon o predučilišnom obrazovanju, u nacionalnom zakonodavstvu o obrazovanju odraslih ono se uopće ne spominje. Zakon o preddiplomskom obrazovanju spominje KR kao dio nacionalnog kurikuluma⁸.

II.2. Politički dokumenti

Hrvatska.

Dokumenti o politici obrazovanja odraslih ne spominju KR.

Latvija

1. U dokumentima planiranja politike pojam KR pojavljuje se samo u prethodnom vremenskom razdoblju (2021.-2027.). Prije se pojavljivao samo u smjernicama kulturne politike i medijske politike.
2. Iako je u Smjernicama za razvoj obrazovanja 2021. – 2027. KR navedeno je kao bitna vještina za sve, kontekst pokazuje da je povezan s obrazovnim sadržajem koji je za učenike kreirala Škola 2030. U svakom slučaju, razvoj KR-a za odrasle ne pojavljuje se u zadacima smjera djelovanja. Što se tiče obrazovanja odraslih, navode se 2 opće zadaće: Kvalitetna i dostupna ponuda obrazovanja odraslih i Razvoj održivog sustava obrazovanja odraslih.
3. U dokumentima iz prethodnog razdoblja ističe se relevantnost KR-a u kontekstu vrijednosnog usmjerenja društva i osobne kreativnosti. U dokumentima novijeg razdoblja dominira shvaćanje KR-a kao alata za jačanje sigurnosti od lažnih vijesti i propagande.
4. S aspekta sektorske politike, KR je naglašeno u dokumentima kulturne politike, Smjernicama za digitalnu transformaciju i Smjernicama za razvoj djece, mladih i obitelji. Iako je u posljednje vrijeme povećana potražnja za obrazovanjem odraslih koje može zadovoljiti potrebe tržišta rada, KR kao vještina neophodna za stručnog i konkurentnog zaposlenika ne spominje se u dokumentima o zapošljavanju i gospodarskom razvoju.
5. Što se tiče zanimanja, potreba za KR-u je naglašena za medijske stručnjake, istraživače kulture i digitalne agente.

⁷ Act on the Croatian Qualifications Framework.

<https://www.zakon.hr/z/566/Zakon-o-Hrvatskom-kvalifikacijskom-okviru>

⁸ Preuniversity education law

https://edu.ro/sites/default/files/fi%C8%99iere/Minister/2023/Legi_educatie_Romania_educata/legi_monitor/Legea_invatamantului_preuniversitar_nr_198.pdf

Litva

1. Glavni politički dokument odobren u prosincu 2023. je Plan puta za Državnu strategiju napretka „Litva 2050.”⁹. U njoj piše da je „sveobuhvatno obrazovanje, shvaćeno ne samo kao akademsko znanje, već i kao kritičko razmišljanje, kreativnost, suradnja i druge socijalno-emocionalne vještine potrebne za budućnost, stoga postaje posebno važno, kao i otpornost i sposobnost brige o sebi i drugima u potrebi”. Dokument ne navodi niti jednu dobnu skupinu, ali iz konteksta se može razumjeti da se fokusira na formalno obrazovanje: „Integrirani i otvoreni obrazovni sustav služi pojedincu: on slobodnoj osobi pruža potrebno akademsko znanje, kulturne, građanske i društvene vještine, emocionalne i političke kompetencije, financijske vještine, medijska, zdravstvena i ekološka pismenost, razvoj samostalne, odgovorne i kooperativne individualne osobnosti.”
2. Iznenadjujuće, KR se ne spominje u Sporazumu o litvanskoj obrazovnoj politici (2021. – 2030.)¹⁰.
3. Jasnije se o KR-u raspravlja u Strategiji litavske kulturne politike, koju je odobrila Vlada Republike Litve 2019. godine¹¹. Njihov treći cilj je „Formirati kritičko razmišljanje i građanstvo društva koje stvara vlastiti identitet“, koji bi trebao biti ostvaren kroz dva zadatka:
 - a. 3.1. zadatak: Jačanje građanske aktivnosti i znanja, te otpornosti stanovništva i institucija na informacijske prijetnje.
 - b. 3.2. zadatak: Jačati kritičko razmišljanje društva stručnim vrednovanjem kulturnih pojava.
4. Program osamnaeste vlade Republike Litve (2020.)¹² smatra KR važnim alatom za zaštitu od informacijskih prijetnji i za jačanje nacionalne sigurnosti.
5. Dakle, vidljivo je da političari KR vide kao važan instrument za jačanje otpornosti stanovništva na vanjske informacijske prijetnje.
6. Autori političkih dokumenata KR smatraju važnim za mlade generacije, a zaboravljaju odraslu populaciju koja čini najveći dio građana i birača. Političari važnim smatraju samo eksterne prijetnje dezinformacijama.

Rumunjska

1. Nacionalna strategija za održivi razvoj Rumunjske 2030.¹³ smatra KR dijelom ciljeva održivog razvoja, kroz koji jamči kvalitetno obrazovanje i promicanje mogućnosti obrazovanja tijekom cijelog života za sve: Obrazovanje treba tretirati kao proces koji priprema mlade generacije na izazove s kojima se mogu susresti u budućnosti i odvija

⁹ Roadmap for the State Progress Strategy 'Lithuania 2050'.

https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35435&p_t=287183

¹⁰ Agreement on Lithuanian education policy (2021–2030). [OdR2qpvvHyo.pdf \(lrvt.lt\)](#)

¹¹ Lithuanian cultural policy strategy

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/4bafb6019d4d11e9aab6d8dd69c6da66?ifwid=57lm4zwfo>

¹² Programme of the eighteenth Government of the Republic of Lithuania.

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/tad/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c>

¹³ National strategy for the sustainable development of Romania 2030

<https://www.edu.ro/sites/default/files/Strategia-nationala-pentru-dezvoltarea-durabila-a-Rom%C3%A2niei-2030.pdf>

se tijekom cijelog života, potičući inovativnost, meritokraciju, konstruktivno kritičko mišljenje, znatiželju, ponašanje i emancipaciju.

2. Nacionalna strategija za osposobljavanje odraslih ¹⁴(2023.-2027.) opisuje KR kao poseban smjer djelovanja za razvoj transversalnih vještina: *Osim tehničkih vještina, tržište rada treba sve više i više transversalnih vještina kao što su suradnja, kritičko razmišljanje i kreativno rješavanje problema, a njihovo potvrđivanje i priznavanje korištenjem mikrocertifikata može olakšati mobilnost i kontinuirano učenje odraslih.*
3. Nacrt Nacionalne strategije kontinuiranog obrazovanja odraslih 2024.-2030.¹⁵ (koji je trenutno u javnoj raspravi) KR smatra dijelom sustava vrijednosti obrazovanja odraslih: *b. Osobna sloboda i autonomija: strategija naglašava važnost individualne slobode i osobne autonomije, uključujući identitet i članstvo u zajednici, sigurnost, moralne i materijalne vrijednosti te odnos s vlastima i pružateljima usluga. Te vrijednosti podupiru pristup zadovoljavajućem poslu, sigurnost dugoročne zapošljivosti, kritičko razmišljanje i aktivno sudjelovanje u socio-ekonomskom dijalogu koji olakšavaju nove tehnologije, odražavajući predanost strategije poboljšanju kognitivnih i digitalnih vještina.*
4. Nacionalni provedbeni plan inicijalnog obrazovanja i stalnog stručnog usavršavanja¹⁶ smatra KR jednom od mjera za povećanje atraktivnosti strukovnog i tehničkog obrazovanja: *U razvoju atraktivnih programa inicijalnog strukovnog osposobljavanja polaznika, ključno je podržati razvoj transversalnog obrazovanja. Vještine potrebne za uspješnu karijeru, za olakšavanje prijelaza u karijeri i za osobni razvoj. Kompetencije i poduzetništvo, digitalne vještine, kritičko razmišljanje i vještine upravljanja karijerom postaju ključne u današnjem dinamičnom i konkurentnom socioekonomskom okruženju.*
5. Strategija za digitalizaciju obrazovanja u Rumunjskoj- 2021-2027¹⁷ smatra KR dijelom digitalne kompetencije. *Digitalna kompetencija uključuje samouvjerenost, kritično i odgovorno korištenje digitalnih tehnologija u kontekstu učenja, rada i sudjelovanja u društvenim aktivnostima. To uključuje digitalnu pismenost, komunikaciju i suradnju, medijsku pismenost, stvaranje digitalnog sadržaja (uključujući programiranje), sigurnost (uključujući dobrobit/sigurnost u online okruženju i vještine kibernetičke sigurnosti), poštivanje intelektualnog vlasništva, rješavanje problema i kritičko razmišljanje.*

¹⁴ National strategy for adult training 2023-2027

https://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMSS/Transparenta_decizionala/20230907_hq-snfa-23_27-anexa1-strategie.pdf

¹⁵ Draft National strategy for continuous adult education 2024-2030

https://www.edu.ro/sites/default/files/Proiect_SNECA_24_30.pdf

¹⁶ National implementation plan for initial education and continuous professional development

https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Cooperare-Internationala/2023/Romania_PNI-VET_RO.pdf

¹⁷ Strategy for the digitization of education in Romania - 2021-2027

<https://www.edu.ro/sites/default/files/SMART.Edu%20-%20document%20consultare.pdf>

6. Nacionalna strategija financijskog obrazovanja 2023-2030¹⁸ posebnu pozornost posvećuje obliku projektnog učenja koji omogućuje da se sudjelovanje uči kroz angažman, a ne samo raspravom o sudjelovanju; olakšava se i razvoj potrebnih vještina 21. stoljeća: kreativnosti, kritičkog razmišljanja, komunikacijskih i suradničkih vještina, prilagodljivosti i odgovornosti.

III. Programi i projekti

3.1. EU projekti o KR

1. **Nositelji EU projekata.** EU projekte o KR-u provode konzorciji različitih institucija i organizacija: centri za obrazovanje odraslih, srednje škole, nevladine organizacije, privatne tvrtke i javni obrazovni sektor. Izvor informacija je platforma <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects>. Pronađeno je 14 projekata (2017.-2023.) posvećenih temi KR-a. Svi projekti financirani su kroz program "Erasmus+".

Glavna ideja projekata je razvoj vještina KR mladih, odraslih i starijih osoba. Ističe KR kao alat za jačanje svijesti odraslih o društvenim i političkim procesima i osvještavanje njihovih prava kao građana. U većini projekata KR je predmet učenja. Nekoliko projekata koristi KR kao alat za poboljšanje vještina u drugim područjima, npr. učenje jezika, digitalne vještine, procese političkog odlučivanja.

2. **Ciljevi EU projekata.** Projekte karakterizira velika raznolikost ciljeva. Koji se mogu podijeliti na opće i specifične.

2.1 Opći ciljevi

- jačanje sposobnosti funkcioniranja u svijetu 21. stoljeća i ispunjavanje zahtjeva poduzeća o individualnim kompetencijama pojedinaca za razumijevanje onoga što se događa;
- dobiti pristup temeljnom znanju o mehanizmima i posljedicama širenja lažnih informacija u Europi;
- podići svijest i osnovno znanje o "lažnim vijestima", dezinformacijama te o alatima za njihovo otkrivanje;
- predstaviti učenje temeljeno na igrama i učenje temeljeno na kvizu kao metodologije za razvoj kompetencija i osnaživanje.

2.2 Specifični ciljevi

2.2.1 Za edukatore odraslih:

- pružiti odraslim voditeljima novi alat za obuku i podučavanje te osnaživanje zajednica;
- razviti tečaj obuke i materijale za obuku za predavače i druge edukatore s ciljem poboljšanja njihove sposobnosti za pružanjem visokokvalitetnih programa medijskog opismenjavanja raznolikoj publici roditelja, baka i djedova;

¹⁸ The National strategy of financial education 2023-2030
https://www.edu.ro/sites/default/files/SNEF_proiect_2023.pdf

- proširiti i razviti vještine i kompetencije medijske pismenosti predavača odraslih u učinkovitom poučavanju tih vještina (osobito onih koji rade s polaznicima u nepovoljnom položaju).

2.2.2 Za odrasle:

- pripremiti osobe u godinama 55+ za proces starenja (funkcionalno opismenjavanje);
- razraditi metodologije i materijale za roditelje, bake i djedove koje će koristiti sa svojom djecom i unucima kod kuće;
- razviti prilagođene načine učenja, gdje će polaznici naučiti kako se uključiti, ojačati svoju svijest o društvenim i političkim procesima i osvijestiti svoja prava kao građana;
- omogućiti odraslim polaznicima da prepoznaju, identificiraju, djeluju i upravljaju rizicima online informacija;
- poboljšati i proširiti mogućnosti kvalitetnog učenja za odrasle osobe s nižim kvalifikacijama koje će imati koristi od transverzalnih vještina pri kretanju na tržištu rada;
- povećati vještine medijske pismenosti odraslih polaznika (osobito onih u nepovoljnom položaju).

2.2.3 Za izradu instrumenata:

- razviti interaktivnu online platformu koja podržava učenje kreativnosti i vještina KR koje ukazuju na opći smjer za poboljšanje transverzalnih vještina;
- stvoriti KR platformu za e-učenje na temelju rezultata ankete provedene u europskim zemljama i, kao rezultat toga, učinkovit alat za razvoj KR vještina.

3. **Metodički model/kurikulum.** Metodološki model pronađen je u samo jednom projektu¹⁹. Kurikulum je pronađen u četiri projekta²⁰. Ostalih osam projekata ne nudi niti metodološki model niti kurikulum.

4. **Metode.** U projektima se koriste različite metode. Skupovi metoda prezentirani su kao jedan od rezultata projekta (uglavnom u obliku priručnika). Metode koje se primjenjuju u projektima: rasprave, grupni rad, refleksije, probijanje leda, kvizovi, druge digitalne aktivnosti. Udžbenici opisuju metode i specifične zadatke.

5. **Trajanje.** Trajanje programa obuke kreiranih u projektima varira: od 6 do 20 sati.

¹⁹ APPRICOT, <https://apricot4parents.org/parents-and-grandparents-en/>

²⁰ Boomerang, <https://www.boomerang-project.org/mooc-boomerang?lang=en>

CONCRIT,

https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/22fbfb83-e576-40bb-8864-78c0f200d621/CONCRIT_Handbook.pdf

The Critical Thinking,

https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/31f5b356-9d28-4b5e-8160-ad8f9d5b153b/CAT_guidelines_for_educators_EN.pdf

No Alternative Facts,

https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/14bd76a7-a63c-423a-b353-5fe8aed17548/No_Alternative_Facts_Training_Programme_for_Adult_Educators.pdf

6. **Obrazac za osposobljavanje i usavršavanje.** Oblici obuke u projektima su učenje licem u lice, kombinirano učenje, digitalni alati, platforme za igrifikaciju i učenje temeljeno na kvizu.

7. **Korisnik (ciljana skupina).** U mnogim slučajevima korisnik nije naveden: dob, spol, zanimanje i radni status nisu jasni. Iz dostupnih podataka možemo zaključiti da su u većini projekata prva ciljna skupina predavači, treneri, socijalni radnici, konzultanti. Konačna ciljna skupina su odrasli, mladi (u nekim slučajevima s poteškoćama, u nepovoljnom položaju), starije osobe i/ili zajednica.

3.2. Programi obuke za KR

Primjeri programa obuke koje pružaju partneri mogu se pronaći u dokumentu „IO2-Prilozi. Programi osposobljavanja i usavršavanja koji se odnose na kritičko razmišljanje. Ovdje dajemo opći pregled.

1. **Pružatelji programa osposobljavanja.** Programe o KR-u provode privatne konzultantske tvrtke, javni sektor (uglavnom obrazovni) i nevladine organizacije. Izvor informacija je oglašavanje programa na internetu. Oni su različito strukturirani, često vrlo kratki i, uz nekoliko iznimaka, ne opisuju metodologiju. Postoje tri vrste programa: prvi, gdje je KR predmet obuke, drugi, gdje je KR dio veće teme programa i treći, gdje je KR pozadina metodologije teme.
2. **Ciljevi programa osposobljavanja i usavršavanja.** Programi osposobljavanja i usavršavanja koje provode privatne tvrtke usmjereni su na osobni razvoj, programi koje provode organizacije javnog sektora – za osobni razvoj i organizaciju, a NVO-i za osobni razvoj, organizaciju i zajednicu. KR se podučava općenito ili u vezi s argumentacijom, lažnim vijestima, medijskom pismenošću, prijetnjama ratom, zdravstvenim pitanjima, umjetnom inteligencijom i internetskom sigurnošću te očuvanjem prirode.
3. **Metode.** U većini slučajeva metode osposobljavanja i usavršavanja nisu specificirane niti opisane na vrlo općenit način.
4. **Trajanje.** Trajanje programa varira od 4 sata do 40 sati. U slučaju projekata, to može biti i do 200 sati, jer KR je implementirano u sve dijelove projekta kao filozofska pozadina.
5. **Oblik osposobljavanja.** Oblik izobrazbe može biti učionica, učenje na daljinu i mješovito učenje. Iskustveno učenje u stvarnim životnim situacijama uglavnom se provodi oči u oči s ciljnom skupinom. U nekim slučajevima, npr. organiziranje rasprava, može se organizirati i online.
6. **Korisnik (ciljana grupa).** U mnogim slučajevima korisnik nije naveden: dob, spol, zanimanje i radni status nisu jasni. Iz dostupnih informacija možemo zaključiti da su glavne ciljne skupine profesori u slučaju kvalifikacijskih tečajeva za razvoj kritičkog razmišljanja svojih polaznika i stariji građani, koji uglavnom sudjeluju u programima Medijske i informacijske pismenosti.

3.3. Teme projekata i programa obuke o KR-u

Ovdje donosimo popis tema povezanih s KR-om koje se nalaze u projektima i programima obuke. Teme su raspoređene u okvir kompetencija utvrđen u poglavlju 1.4.:

Sposobnost procjene i rada s informacijama. Pojedinci bi trebali zauzeti kritički pristup valjanosti, pouzdanosti i utjecaju informacija i podataka koji su dostupni digitalnim sredstvima te biti svjesni pravnih i etičkih načela uključenih u korištenje digitalnih tehnologija.

- Uхватiti se u koštac s informacijskim ratom.
- Lažne informacije: tipologija, razumjeti mehanizme, utjecaje i opseg širenja lažnih informacija. Zašto vjerujemo lažnim informacijama? Kako nas naš mozak obmanjuje.
- Lažne vijesti i dezinformacije. Konceptualizacija dezinformacija. Kako se uhvatiti u koštac s dezinformacijama: alati i metodologije. Savjeti za uočavanje lažnih vijesti. Lažne fotografije za prepoznavanje.
- Računalni tečaj – Provjerite činjenice.
- Sigurnost i privatnost. Sigurna i odgovorna praksa. Kako sigurno surfati internetom.
- Osjećajte manje tjeskobe tako što ćete moći objektivnije procijeniti i predvidjeti događaje.
- Kako odabrati i kritički procijeniti informacije predstavljene na internetu.
- Koja su osnovna pravila za sigurnije korištenje interneta?

Refleksivan i kritičan, a ipak znatiželjan, otvoren i napredan stav prema evoluciji digitalnih tehnologija.

- Socijalna distanca. Prednosti i opasnosti virtualnih društvenih prostora (internet, društvene mreže, igre).
- Prednosti korištenja društvenih medija za starije osobe.
- Kako odabrati i kritički procijeniti informacije predstavljene na internetu.
- Razvijanje digitalnih vještina i korištenje digitalnih alata.
- Digitalne opasnosti. Digitalni identitet. Kibernetička sigurnost, internetsko zlostavljanje. Krađa identiteta.
- Medijska i informacijska pismenost. Zajedničko razumijevanje medijske pismenosti u kontekstu EU.

Kritičko razumijevanje glavnih tokova nacionalne, europske i svjetske povijesti.

- Nismo pronašli nijednu temu o navedenom problemu u programima.

Poznavanje temeljnih pojmova i pojava vezanih uz pojedince, skupine, radne organizacije, društvo, gospodarstvo i kulturu.

- KR je socijalno razmišljanje. KR kao sloboda i odgovornost. Kritička svijest i kritička refleksivnost. Moralne dileme u suvremenom svijetu.

- Problem percepcije i interpretacije društvene stvarnosti. Svakodnevni život i mitologija društvenog svijeta. Kreativnost kao razumijevanje i interpretacija društvenog svijeta.
- Teorija zavjere. Kako prepoznati teoriju zavjere. Ne biti uronjen u laži ili teorije zavjere.
- Online radikalizam i ekstremizam.
- Interkulturalno razumijevanje i odnosi.
- Pojam društvenih grupa. Moć, privilegija i ugnjetavanje.
- Nepristranost i diskriminacija. Pravičnost i jednakost mogućnosti. Upravljanje predrasudama i stereotipima.
- Socio-ekonomska pozadina kao važan čimbenik koji utječe na kritičko razmišljanje.
- KR - motor političkog aktivizma?

Integrirane vještine rješavanja problema kao i vještine razvijanja argumenata i konstruktivnog sudjelovanja u aktivnostima zajednice, kao i donošenju odluka na svim razinama, od lokalne i nacionalne do europske i međunarodne razine.

- Pojam KR-a. Razvoj KR-a: teorija i praksa, preduvjeti i pretpostavke. Proces KR-a, strategije i tehnike. Koji čimbenici utječu na KR? Metode KR-a Razine vještina KR. Procjena misaonih sposobnosti. Tko je kritički mislilac?
- Prepreke KR-u i uobičajene pogreške u razmišljanju. Koji čimbenici otežavaju donošenje učinkovitih odluka?
- KR za poboljšanje i jačanje aktivnosti organizacije.
- KR nasuprot rješavanju problema. Transformacija procesa donošenja odluka, kroz alate iz coachinga i neuroznanosti.
- Svijest i upravljanje kognitivnim predrasudama.
- Biti u stanju donositi pravovremene i informirane odluke i prilagodbe u različitim područjima života.
- Kako donositi učinkovitije odluke. Kada treba primijeniti KR?
- Proces donošenja odluka: dva sustava razmišljanja koji utječu na odluke. Brzo i sporo mišljenje (D. Kahneman). Odluke temeljene na intuiciji i automatskom razmišljanju i njihov utjecaj na rezultate.
- Važnost razumijevanja situacije i konteksta za donošenje odluka.
- Utjecaj stavova i pretpostavki na kvalitetu donesenih odluka. "Zamka" pretpostavki. Koliko često pretpostavke tretiramo kao činjenice?
- Kako ne biti prevaren.

Sposobnost djelovanja u skladu s prilikama i idejama, te njihovo kreativno pretvaranje u vrijednosti za druge.

- Identificiranje specifičnih potreba za medijskom pismenošću i digitalnim pripovijedanjem u različitim okruženjima. Digitalno pripovijedanje u građanskom odgoju i obrazovanju.
- 6 pitanja za kritičko razmišljanje za svaku situaciju.

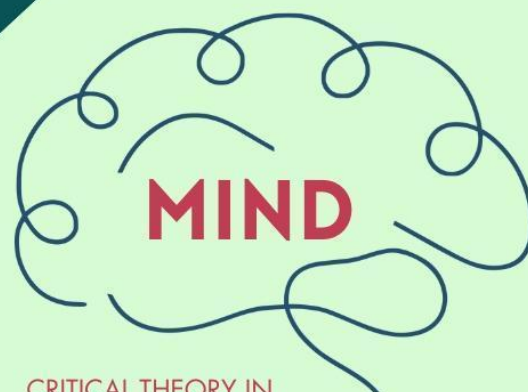
- Bitni elementi komunikacije.
- Razvijanje KR-a kroz suradnju (ja i drugi; ja i grupa; mi smo grupa).
- Poduzetništvo i vještine KR u učenju engleskog jezika.
- Platforma za igrifikaciju i učenje temeljeno na kvizu.

Preuzimanje inicijative i ustrajnost te sposobnost zajedničkog rada kako bi se planiralo i upravljalo projektima koji su od kulturne, društvene ili financijske vrijednosti.

- KR za poboljšanje i jačanje aktivnosti organizacije.
- Praktične aktivnosti u primjeni KR obrazovne sheme, strategija i metoda u organizaciji. Analiza i rasprava o iskustvu.
- Razvijanje KR-a kroz suradnju (ja i drugi; ja i grupa; mi smo grupa).
- Zagovaranje. Organizacija i realizacija kampanje zagovaranja.

Zaključak

1. KR je ključna kompetencija u razvoju medijske pismenosti i aktivno sudjelovanje u građanskom životu.
2. Državne institucije i institucije lokalne samouprave ne vide važnost KR-a građana kao bitnog alata za razvoj civilnog društva.
3. Vještine kao što su KR, rješavanje problema, timski rad, komunikacija, kreativnost, pregovaranje, analitičke i interkulturalne vještine ugrađene su u ključne kompetencije. Često se razvijaju izvan formalnog učenja, na poslu i tijekom života.
4. Analiza projekata i programa osposobljavanja i usavršavanja pokazala je da postoji veliki izbor različitih tema koje bi se mogle rasporediti u opći okvir kompetencija za KR:
 - Sposobnost procjene i rada s informacijama.
 - Refleksivan i kritički stav prema evoluciji digitalnih tehnologija.
 - Kritičko razumijevanje glavnih zbivanja u nacionalnoj, europskoj i svjetskoj povijesti.
 - Poznavanje temeljnih pojmova i pojava vezanih uz pojedince, skupine, radne organizacije, društvo, gospodarstvo i kulturu.
 - Integrirane vještine rješavanja problema i donošenja odluka.
 - Sposobnost djelovanja prema prilikama i idejama, te njihovo kreativno pretvaranje u vrijednosti za druge.
 - Preuzimanje inicijative i ustrajnost te sposobnost suradnje kako bi se planiralo i upravljalo projektima koji imaju kulturnu, društvenu ili financijsku vrijednost.
5. U partnerskim zemljama postoje programi i projekti usmjereni na razvoj vještina KR, ali oni su epizodni, nedosljedni i kratkoročni.
6. Glavne ciljne skupine programa i projekata o KR-u su predavači u slučaju kvalifikacijskih tečajeva za razvoj kritičkog razmišljanja njihovih polaznika i starijih osoba.

CRITICAL THEORY IN
ADULT EDUCATION PRACTICE:
EMPOWERMENT FOR CRITICAL ACTIONS

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project number: 2023-1-LT01-KA220-ADU-000153426